

*Шимчишин М. М., д. філол. н.,
Київський національний лінгвістический університет*

КУЛЬТУРНОЕ ПРОИЗВОДСТВО И ПИСАТЕЛЬ (РОМАН ПЕРСИВАЛЯ ЭВЕРЕТТА «УНИЧТОЖЕНИЕ»)

В статье проанализирован роман Персиваля Эверетта «Уничтожение» (2001) в контексте культурного производства периода позднего капитализма. Современная творческая продукция интегрирована в товарное производство. Отсюда экономический интерес определяет природу литературных текстов. Трансформации в сфере культуры, обусловленные логикой позднего капитализма, а также кризисом идеологии, стали причиной возникновения эстетического популизма и стиранием граней между высокой и коммерческой культурой. Роман Персиваля Эверетта «Уничтожение» иллюстрирует функционирование культурной индустрии. Автор изображает и производство, и потребление массовой литературы.

***Ключевые слова:** поздний капитализм, литературное производство, роман «Уничтожение», культурная индустрия.*

УДК 821.161.2-6 «15» Оріховський С.

*Щелкунова О. С., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКА XVI СТ. СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО: ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню аналізу національної ідеї у творчості Станіслава Оріховського. Зроблено акцент на способах вираження провідних дотичних до даного концепту понять. Підкреслено закономірності виявлення національної складової.

***Ключові слова:** національна ідея, національна свідомість, Станіслав Оріховський, Ренесанс.*

Значну роль у формуванні піднесення національного духу відіграє культура. Література слугує посередником вираження суспільних ідей та настроїв. Після розпаду Київської Русі особливої гостроти набуває питання національної ідентичності. Письменницькі твори засвідчують закономірну реакцію на територіальний перерозподіл, зміну культурної парадигми та модифікацію суспільних пріоритетів. Національні мотиви починають наскрізно простежуватися у їхньому літературному доробку.

Мета роботи – проаналізувати, якого вираження набула національна домінанта у творчості Станіслава Оріховського.

Об'єкт дослідження – творчий доробок письменника.

Предмет дослідження – національні ідеї у літературному доробку митця.

Методологічною основою даної роботи є загальнонаукові (індуктивний, діалектичний) та спеціальні (порівняльно-історичний, філологічний) **методи дослідження**.

Актуальність роботи визначається необхідністю дослідження національного питання в історичній ретроспективі задля формування цілісної ідейно-тематичної літературної парадигми епохи українського Ренесансу.

Новизна дослідження обґрунтовується спробою системного висвітлення окремих концептуальних понять для розвитку суспільства загалом, і культурного – в тому числі літературного – життя зокрема.

Станіслав Оріховський є тим письменником, творчий доробок якого характеризується філософсько-науковим характером викладу матеріалу, дотичного переважно до суспільно-політичної сфери. Серед низки провідних ідей і топісів письменника чільне місце відведено питанню національного в контексті інтернаціонального характеру політичних відносин тогочасних українських земель.

У часи, коли стала небезпека війни Туреччини з Польщею, до складу якої у XVI ст. входили західні райони України, Оріховський у своїх творах виступає репрезентантом народних страхів: «Якщо побуджуваний страхом перед неволею, почну говорити про війну у твоєї присутності. Який великий цей страх, ти бачиш: вже нікого нема у твоєму королівстві, хто не турбувався б про життя своє і свободу» [5]. Він сміливо звертається до короля за допомогою, переймаючись всезагальною проблемою: «Допоможи нам, прийми біду нашу близько до серця, і хай уславиться у цій справі не лише ім'я твоє, а й відвага королівська» [5].

З наведених вище цитат можемо бачити, що для Оріховського національне та вільне є синонімами.

Поняття *свобода* первісно розуміється як «становище вільного, свого члена роду» [5, с. 198]. Сучасне трактування, визначене в Академічному тлумачному словнику, представляється як «відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства; воля» [1, с. 97]. Цей концепт виступає тією категорією, без якої нація як така неможлива. Складовою національної ідеї у формі порад та застережень він представлений у трактаті «Напущення польському королеві Сигізмунду Августу»: «Якби ти захотів звільнити Русь від рабства й спільну твоєї державі свободу зберегти, мусив би показати з дитинства, що ти за король. А я ніякої особливої ласки від тебе не чекаю, крім тієї, що від доброго короля зразковому підданому належить. Однак страх перед нинішнім лихом примусив мене ті самі поради знову тобі надати, але вже не під прихованим, а під власним іменем, – щоб вони нагадували, в якому місті і в якій небезпеці живемо нині» [5].

Острах за сформовану ще у часи Русі національну свідомість пояснює відтінок докору при висловленні прагнень свободи для руського народу: «Запитай у полонених, шойно з Русі поведених до Скітії, кого вони звинувачують, на чию допомогу сподіваються, кого вдень і вночі слізно просять і благають?» [5]. Поставлене Оріховським питання спрямовує до проблеми подальшого розвитку країни. Виникає необхідність вироблення стратегії збереження національного. Одним із кроків, визначених письменником, визначається вироблення чіткої лінії поведінки короля, від рішень і дій якого залежить можливість скорочення тривалості зовнішнього конфлікту. Для нього адекватною ситуації є тактика збройного ведення зовнішніх перемовин.

С. Оріховський пропонує власний варіант захисту держави: «Зроби так, щоб певний час по черзі воювало кілька воеводств: одного року, наприклад, певні якісь три воеводства, наступного року – інші три. У такий спосіб найкраще державу захистиш. Проти особливо великої ворожої сили варто готувати посполите рішення. Така військова служба, дивись, і принесла б нам блага. По-перше, посполиті спочили б від податку, молодь утримувалася б від розкошів потребою у військовій службі й поволі при звичаїлася до праці та звикла б до труднощів» [5].

Фактично, можемо стверджувати, що для Станіслава Оріховського національна ідея полягає у прагненні здобути свободу для народу, віднайшовши рішення для припинення зовнішніх конфліктів.

Письменник у трактаті визначає нищівне становище Русі: «...нікто людей не захищає, нікто не боронить; міста попалено, фортеці зруйновано; багатьох славних лицарів посічено або забрано в полон; немовлята порубано, літніх повбивано, дівчат звалтовано прилюдно, жінок збезчещено на очах у чоловіків, молодь пов'язано і забрано разом з реманентом і худобою, так що нема чим і землю обробити» [5]. Зміни, на його думку, можливі за умов наявності мудрого правителя, виваженість і поміркованість якого стане запорукою віднайдення дієвих способів врегулювання зовнішніх конфліктів: «...ти правитель, а я — підлеглий, а тому й мудріший за мене. Якщо ти мудрий, тоді і я вільний, багатий, щасливий. Ну, а якщо не мудрий? Тоді я раб, бурлака, вигнанець. Отже, я нещасний від твого прогірху» [5]. Визначення мудрості як іншого можливого варіанту отримання народом свободи вміщує в собі натяк на домінуючість інтелектуальної складової. Такі асоціативні зв'язки фактично підводять нас до розуміння повної синонімії категорій «свободи» і «мудрості» та «нещастя» і «рабства», відповідно переходу до іншої площини. Використання варіанту наявності мудрого правителя як визначального способу усунути політичну залежність межує з іншою, дотичною, але відтніково відмінною площиною розуміння свободи. Йдеться про розуміння відсутності неволі, яка у даному розумінні є градаційною до політичної несвободи, тобто при співвіднесенні понять виявляються різні міра і ступінь пригноблення. Академічний тлумачний словник української мови вміщує відповідне визначення: «Перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі» [2, с. 98].

Оріховський оптимістично наділяє правителя кращими якостями, притаманними людині його рівня: спостережливість, поміркованість, надійність, владність. Особливо виділяє таку властивість, як мудрість. Вона виконує конкретну функцію впливу: «Отож ти правитель, а я – підданий, а тому ти мудріший за мене. Якщо ти мудрий, тоді і я вільний, багатий, щасливий. Ну, а якщо ж ти не мудрий? Тоді я раб, бурлака, вигнанець» [5]. Від мудрості правителя залежить доля руського народу. Семантика цієї позатеоретичної категорії передбачає наявність життєвого досвіду та розуму. На думку Оріховського, їх набуття можливе шляхом отримання та застосування нових знань: «...настілки я переконаний, що твоє сумління благає, щоб ти по зможі вчився. Лише таким чином ти збережеш мені, перебуваючому в небезпеці, вітчизну, права і свободу» [5]. Мудрість короля зумовлює піднесення авторитету і як наслідок – стабільність правителя, а також передбачає досягнення народних прагнень, надій. Основною інтенцією руського суспільства є набуття свободи у різних її проявах.

Змальоване через зовнішні утиски у негативному ключі становище Русі може змінитися, на думку С. Оріховського, за наявності властивості мудрості у короля. Визначення цього концепту як «можливого варіанту отримання народом свободи вміщує в собі натяк на домінуючі інтелектуальної складової». Такі асоціативні зв'язки фактично підводять нас до розуміння синонімії понять «свободи» і «мудрості».

Право називатися мудрим правителем повинно підтверджуватися конкретними діями: «Тому, якщо й бажаєш, щоб я вважав тебе великим, зроби передусім якусь справу й покажи себе в ній мудрішим за мене, і будь таким» [5]. Такою справою для С. Оріховського, очевидно, є захист держави. Запорукою безпеки земель – ведення правильної політики, що є результатом адекватного планування стратегій і тактик. Письменник пропонує свій варіант ведення оборони, номінуючи його «Той, який завжди подобається мудрим» [5].

Важливим є усвідомлення необхідності визнання правителя підданими: «Прихильність народу є рушійною силою і запорукою успіху короля» [5]. Це досягається шляхом доброзичливого ставлення до підданих та за допомогою передачі державного майна громадянам республіки. Подібне ставлення створює сприймання короля як «сторожа держави» [5].

Уміння правильно обирати людей на керівні посади є одним із факторів формування мудрої особистості. Оріховський радить «орієнтуватися на осіб зі знатного роду, однак уникаючи ненажер, гульгіпак, розтринькувачів та обманщиків» [5]. Натомість він закликає цінувати розумних і талановитих, якими йому видаються вчені: «Без них жодне зібрання людей, жодна республіка не зможе довго утриматися» [5].

Усвідомлення нестійкого положення народу і намагання покращити важке становище українців сприяло значному піднесенню національної самосвідомості письменника. Своїми текстами С. Оріховський неодноразово підкреслює власне походження. У тексті «Лист Петрові Гамрату» зустрічаємо частотні наголошення: «Станіслав-Оріховський Рутенець зичить міцного здоров'я», «Та я людина рутенського роду...», «Бо як мені говорити про рутенців, що їхні релігійні обряди, релігійні принципи, а також увесь стан церкви я зобов'язаний знати, тому що це в мене успадковане від батьків» тощо. Підтверджує таку національну орієнтованість і у біографічному «Листі Петрові Гамрату від 1544 р.» [5]. Порушуючи питання освіти та релігії, Станіслав Оріховський одночасно подає загально-теоретичну інформацію про Русь, яка свідчить не тільки про глибокі енциклопедичні знання власної історії, а і щире зацікавлення власним походженням. Визнаючи свою національну приналежність, письменник не уникає можливості представити й етнічний портрет українців: «...рутенський народ від народження найлагідніший, дотримується не лише батьківських звичаїв та освіти, але ревно дбає також про духовну культуру і побожність» [5]. Наголошення виявляють на позитивних характеристиках українців підтверджує щире захоплення і відданість автора.

Визначаючи себе як національно свідому особистість, шукаючи шляхи допомоги рідному краю та народові, митець водночас не тільки не принижує гідності інших національностей, але і всіляко сприяє їх підтримці, виступаючи «на захист посполитих, радивши організувати службу так, щоб бідаки спочили від податків». Для нього

важлива можливість повноцінного існування незалежно від місця народження та соціального статусу.

Почуття слов'янської єдності, ідея солідарності звучить у славнозвісних «турчиках». Автор «піднімався над віросповідальними бар'єрами, які тоді поділяли слов'янський світ на дві частини, схиляючи радше до ворожнечі, ніж до консолідації [5].

Проаналізувавши творчість Станіслава Оріховського, можемо стверджувати, що повторювана акцентація на власному походженні, перейнятість нестійким становищем руської землі та території, до якої частина з них офіційно входить, свідчать про те, що переживання з приводу подальшої долі народу і збереження його національних витоків не були винятково реакцією на політичні події. Авторські інтенції свідчать про необхідність пам'ятати свої корені, зберігати та утверджувати національну доміную, сприяти піднесенню національного духу незалежно від змінної історичної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. Т. 9. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 97. – 917 с. 2. Там само. – С. 98. 2. Литвинов В. Д. *Ренесансний гуманізм в Україні*. – К.: Основи, 2000. – 472 с. 3. Наливайко Д. С. *Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI – XVIII ст./ Д. С. Наливайко*. – К.: Грамота, 2008. – 784 с. 4. Оріховський Станіслав [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://litopys.org.ua/old14_16/old14_08.htm 5. *Етимологічний словник української мови*. Т. 5. – К., 2006. – С. 198. – 705 с.

Прийнято до друку 25 жовтня 2017 р.

*Шелкунова О. С., магістрант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИДЕИ В ТВОРЧЕСТВЕ ПИСАТЕЛЯ XVI ВЕКА СТАНИСЛАВА ОРИХОВСКОГО: ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию национальной идеи в творчестве Станислава Ориховского. Акцент сделан на способах выражения, касающихся данного концепта понятий. Отмечены закономерности проявления национальной составляющей.

Ключевые слова: национальная идея, национальное сознание, Станислав Ориховский, Ренессанс.

*Shchelkunova O., graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

NATIONAL IDEAS IN WORKS OF XVI CENTURY WRITER STANISLAV ORIKHOVSKY: ARTISTIC INTERPRETATION

The article is dedicated to the analysis of the national idea in works of Stanislav Orikhovskiy. Emphasis is made on ways of expressing the concepts leading to the concept in question. Regularities in the manifestation of the national component are noted.

Key words: national idea, national consciousness, Stanislav Orikhovskiy, Renaissance.